

O'SMIRLIK YOSHIDA XARAKTER XUSUSIYATLARINI TARKIB TOPISHI

Jo'rayeva Saida Rustamaliyevna

*Namangan viloyati Pop tumani MMTB ga qarashli 51-umumiy o'rta ta'lim
maktabi psixologi*

***Annotatsiya:** Ushbu maqolada o'smirlik davrining o'ziga xos xususiyatlari va ularning xarakterida ustunlik qiladigan omillarni tavsifi, ulardagi iqtidor, layoqatlarini ertaroq aniqlashning psixologik usullari oiladagi ota-onaning o'smirlar harakter xususiyatlariga ta'siri o'rni va ahamiyati haqida keltirib o'tilgan.*

***Kalit so'zlar:** yosh xususiyatlari, xarakter, iqtidor, o'z-o'zini rivojlantirish, motiv, malaka, shaxsiy qaror, ehtiyojlar, ko'nikmalar, qobiliyatlar, ilmiy tadqiqotlar.*

Hozirgi o'smirlar jismoniy, aqliy va siyosiy jihatdan ustunlikka ega. Ularda jismoniy va aqliy rivojlanishi, ijtimoiylashuv jarayoni, psixik o'sisholdinroq namoyon bo'lmoqda. Aksariyat o'quvchilarda o'smirlik yoshiga o'tish, asosan, 5-sinflardan boshlanadi. «Endi o'smir bola emas, biroq katta ham emas» ayni shu ta'rif o'smirlik davrining muhim xarakterini bildiradi. Ma'lumki, bolalar va o'smirlar o'rtasida xulq og'ishining oldini olish tadbirlari, eng avvalo, xulq og'ishini keltirib chiqaradigan shart-sharoit va sabablarini bartaraf etishni taqazo qiladi. Kuzatishlar va tadqiqotlardan namoyon bo'lishicha voyaga yetmaganlarda xulq og'ishi jarayoni shaxs xususiyatlari bilan tashqi muhit voqea-xodisalari o'rtasidagi murakkab bog'lanishli jarayon bo'lib xisoblanadi. Bu jarayonda o'quvchi shaxsi subyekt sifatida tashqi muhit axborotlarini qabul qiladi va ishlaydi. Obyekt sifatida esa tashqi muhit elementlari shaxsga tasir etuvchi element sifatida ifodalaydi. Subyekt va obyekt o'rtasidagi o'zaro tasirlar munosibligini taminlash esa voyaga yetmagan o'quvchilarda xulq og'ishini kelib chiqishining oldini olishga xizmat

qiladi. O'smir yoshdagi o'quvchi shaxsining ijtimoiy-psixologik xususiyatlari shunday o'ziga xos imkoniyatlarga egaki, u ba'zan shaxsning sog'lom munosabatlari va sog'lom turmush tarzini belgilasa, bazan esa nosog'lom xulq-atvorning kelib chiqishi uchun imkoniyat yaratadi. Ushbu xususiyatlar o'quvchilarda g'ayriqonuniy xulq-atvor kelib chiqishini oldini olishga qaratilgan psixologik-pedagogik jihatdan tasirchan tadbirlarni ishlab chiqish zaruriyatini ko'rsatadi. Bu esa profilaktik tadbirlarni o'quvchining individual psixologik xususiyatlarni hisobga olgan holda olib borishni toqozo qiladi. Kuzatishlardan ma'lum bo'lishicha, voyaga yetmaganlar jinoyatchiligining oldini olishda, eng avvalo, jinoyatchilik xulqining ijtimoiy-psixologik, individual psixologik, sosiologik, xududiy va kriminologik xususiyatlarni hisobga olish talab e'tiladi. Shuningdek, voyaga yetmaganlar o'rtasida yuzaga kelayotgan qonunbuzarliklarning oldini olish ishlari umumiy va maxsus-individual tarzda olib borilishi bilan xarakterlanadi. Maxsus –individual xarakterdagi tadbirlar sifatid bolalar va o'smirlarning shaxs xususiyatlari, ularning psixologiyasi, dunyoqarashi, qadriyatlar oriyentasiyasi, xayotiy pozisiyasi, onglilik darajasi va ishtimoiylashuv xususiyatlarini hisobga olgan holda chora-tadbirlarni ishlab chiqish va qo'llash tushuniladi. Profilaktik chora- tadbirlarni ishlab chiqishda voyaga yetmagan o'quvchilar o'rtasida hulq og'ishining kelib chiqishigacha bo'lgan davrga, bu davrda olib boriladigan umumiy tarbiyaviy tadbirlar, ularni takomillashtirish, shuningdek, ta'sirchanlik darajasini oshirishga alohida e'tibor qaratish lozim bo'ladi. Shuning uchun ham voyaga yetmaganlar o'rtasida yuzaga kelayotgan hulq og'ishining oldini olishda ushbu oraliq davri muhim ahamiyat kasb etishini unutmashimiz kerak. Qolaversa, bolalar va o'smirlar o'rtasida hulq og'ishining kelib chiqishigacha bo'lgan davrdagi profilaktik tadbirlar oson, yengil va ko'zlangan natijalari yuqoriligi bilan ham xarakterlidir. Voyaga yetmaganlar o'quvchilar o'rtasida hulq og'ishining oldini olishga qaratilgan profilaktik chora-tadbirlar tabiatini tushunish uchun avvalo, ularning boshlanish davrini, obyektini hamda hulq og'ishiga ega bo'lgan bolalar va o'smirlar shaxsiga ta'sir ko'rsatish xususiyatini bilib olish talab etiladi. Ushbu masalani yechish uchun tabiiy ravishda

shaxsning motivasion soxasiga aloqador bo'lgan ma'lumotlardan foydalanishga to'g'ri keladi. Chunki shaxsning motivasion, ya'ni yo'naltiruvchi omilini bartaraf etish orqali o'smirning ijtimoiy borliqqa nisbatan munosabatini ijobiy yo'naltirish va shu orqali xulq og'ishining oldini olishga erishish oson kechadi. Jinoyatchilik xulqi motivasiyasi qaysidir ma'noda shaxsning umumiy yo'nalish va vaziyat o'rtasidagi o'zaro aloqasiga bog'liq bo'ladi. Bundan kelib chiqib aytish mumkinki, jinoyatchilik xulqi motivasiyasi kriminogen vaziyatga nisbatan shaxsning ijobiy yo'nalishi va fazilatlarining beqarorligi, kriminogen vaziyatlar bilan shaxsning salbiy xislatlari o'rtasidagi o'zaro aloqadorligi hamda shaxsning kriminogen yo'nalishi kabi juda ko'plab boshqa omillar asosida namoyon bo'ladi. Voytaga yetmagan o'quvchilarda jinoyatchilik umumiy yo'nalishi tahlili jinoyatchilikning oldini olishga qaratilgan profilaktik chora-tadbirlarni nafaqat jinoyatchilik xulqi va salbiy illatlarga ega bo'lgan bolalar va o'smirlar o'rtasida olib borish, balki ularni sog'lom xulqli bolalar hamda o'smirlar o'rtasida olib borish, zaruriyatini ko'rsatadi. Bu xulq og'ishiga ega bo'lgan bolalar va o'smir o'quvchilar xulqini ijtimoiy-psixologik jihatdan tahlil qilishga, taqqoslashga imkoniyat beradi. Shuningdek, bunday yondashuv nafaqat xulq og'ishiga ega bo'lgan, balki sog'lom xulqli bolalar va o'smirlar o'rtasida xam xulq og'ishining kelib chiqish extimolligining oldini olishga yordam beradi. Ushbu fikrdan ko'rinadiki o'smir tomonidan amalga oshirilgan har qanday harakat uning xulqiga emas balki, situasion vaziyatlarga ko'ra sodir etilganda o'smir o'quvchining ijobiy sifatlari va jinoyatchilikka qo'l urishga sabab bo'luvchi omillar to'g'risidagi ma'lumotlarni bermaydi va bunday vaziyatlarda o'quvchida tarbiyaviy profilaktik tadbirlar olib borilganda ham jinoiy harakatning oldini olishga yordam berib bo'lmaydi. Shuning uchun ham sutiasion vaziyatlarga bog'liq bo'lgan jinoyatlarning oldini olishda o'smir shaxsining xususiyatlrini uning ijobiy yoki salbiy fazilatlarga hamda ularning xarakter xususiyatlarini uning ijobiy yoki salbiy fazilatlari hamda ularning xarakter hususiyatlarini hisobga olgan holda ish tutish maqsadga muvofiqligini unitmaslik kerak.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YHATI

1. Deyl Karnegi. Muomala sirlari. T.«Navro‘z» nashriyoti. 1999.
- 2.M.G.Davletshin . Yosh davrlari va pedogogik psixologiya. T.2004
- 3.V.Karimova. Oila psixologiyasi.T.2007 4.www.Expert.psychology.ru
5. Deviant xulqni shakllanishi ma’ruzalar matni
- 6.Ратанова Т. А., Шляхта И. Ф. Психодиагностические методы изучения личности. — М.: Педагогика, 1998. — 267 с.
- 7.Nabijonova D. O'quvchilarni kasbga yo'naltirish psixologiyasi. Toshkent: 2002. -38 b
- 8.Xaydarov F.I., Xaliliova N.I. "Umumiy psixologiya". - Toshkent: Mumtoz so'z, 2010. - 97 b